

Lectura intersubjectiva i intercultural del tractament informatiu dels fets de Ceuta i Melilla¹

Lena de Botton, Laura López, Jordi Male, Cristina Pulido, Miquel Àngel Pulido, Ababacar Thiak i Iolanda Tortajada

■ *Quina realitat mostren les cadenes de televisió en tractar un conflicte? Aquest article presenta una anàlisi del tractament informatiu dels fets de Ceuta i Melilla que s'ha fet conjuntament amb persones i entitats dels grups culturals afectats. Per dur-la a terme, s'han format grups de discussió per estudiar els discursos, les imatges i els punts de vista adoptats per les televisions a l'hora de presentar i desenvolupar les informacions. La immigració només és notícia quan hi ha conflictes? Coincideixen les dades de les informacions? Quins són els actors que tenen veu a la notícia? A l'apartat final, a banda de les conclusions, es recull un seguit de recomanacions i suggeriments per a un tractament mediàtic més adequat d'aquestes notícies.*

Paraules clau

Immigració, televisió, representació mediàtica, agenda pública, teletinformatius, conflictes.

La comunicación debe ser la primera compañera de la sociedad —(GDCII)²

Introducció

Espanya, en un període de temps relativament curt, ha invertit la tendència dels seus fluxos migratoris i s'ha convertit en una nova porta d'entrada a Europa i en una nova destinació on establir-se. Avui en dia és un fet inqüestionable la transformació de les nostres societats en un *demos* que alberga en el seu si una gran pluralitat cultural, religiosa i lingüística. Però la transformació multicultural creixent de les nostres societats i l'arribada de població immigrant no és un procés absent de conflictes. La complexitat del fenomen migratori, les contradiccions suscitées quant a l'estatus de ciutadania i drets humans, les desigualtats entre cultures, etc. s'han posat en relleu darrerament amb la presència als mitjans de comunicació de l'arribada d'immigrants de l'Àfrica a Europa des de les tanques frontereres de les ciutats de Ceuta i Melilla.

El projecte finançat pel CAC *Estudi del tractament informatiu dels fets de Ceuta i Melilla. Anàlisi de contingut realitzada conjuntament amb associacions representatives dels grups culturals afectats*³ ha volgut analitzar, precisament, el tractament informatiu que algunes cadenes televisives d'àmbit autonòmic i estatal han fet d'aquest esdeveniment. En concret, s'ha cercat: (1) fer explícit el tractament audiovisual informatiu que les cadenes televisives TVE, La 2, TV3, Antena 3 TV i Tele-5 van fer dels fets de Ceuta i Melilla a partir de l'anàlisi de contingut de les emissions dels informatius del vespre compresos entre el 5 i el 12 d'octubre; (2) fer explícita la perspectiva (lectura preferent) amb què han estat afrontats aquests fets, i (3) comparar el tractament informatiu que van rebre per

Lena de Botton, Laura López, Jordi Male, Cristina Pulido, Miquel Àngel Pulido, Ababacar Thiak i Iolanda Tortajada

Membres del grup CREA (Centre Especial de Recerca en Teories i Pràctiques Superadores de Desigualtats)

part de les cadenes esmentades.

A més de tenir fortes connotacions polítiques, socials i culturals, el fenomen migratori és complex i multicausal. Conseqüentment, el tractament informatiu que se'n fa hauria de poder recollir aquesta complexitat; com veurem, però, no sempre és així. La recerca pot contribuir a trobar elements i estratègies que permetin de millorar-ne el tractament informatiu; un objectiu en el qual ens sentim implicats tots els qui hem participat en el projecte (tant els investigadors i les investigadores com la resta de participants). Per això donem molta importància a la incorporació de les veus de totes les persones i tots els grups vinculats als esdeveniments analitzats per tal d'assolir els supòsits d'objectivitat i científicitat.

Des d'aquest plantejament, ens hem proposat de fer l'anàlisi conjuntament amb persones i entitats de diferents grups culturals, sovint invisibles en el tractament informatiu d'aquest tipus de notícies. Es tracta, per una banda, d'enriquir i validar l'anàlisi dels continguts amb la lectura i les veus dels mateixos col·lectius protagonistes de la notícia, i, per l'altra, de fer palès que no considerem ni superior ni inferior una opinió pel fet de provenir de grups d'un determinat origen ètnic o de persones que desenvolupen una determinada professió (investigadors, periodistes, etc.). La profunditat en l'anàlisi s'aconsegueix mitjançant la pluralitat de mirades i el diàleg establert al llarg de la investigació.

Parlant de la població immigrant, però absent

Estem acostumats a mirar el món d'una manera etnocèntrica ja sigui des dels mitjans o des de la mateixa ciència que analitza els mitjans. Un dels aspectes que les persones i les associacions que han participat en la recerca han destacat sovint és la manca de centralitat de la veu dels immigrants en l'explicació de la notícia. Així ho expressa un participant en els relats, que comenta la falta d'argumentació en la notícia i, per tant, la manca d'elements que convidin a la reflexió sobre les causes dels esdeveniments.

Sí, i jo també havia notat que, després del protagonisme dels polítics, sembla que a la segona part els protagonistes siguin els policies... i les veus que se

sentien són de policies, no són d'immigrants, no? No parlen... —(RCVQ1)

Respecte a aquest punt, autors com Van Dijk (1997) i Giroux (2000, 2003), entre altres, denuncien com els mitjans de comunicació, en la creació de les imatges transmeses sobre les minories culturals, acostumen a basar-se en prejudicis socials i acaben per contribuir a reproduir-los. Compartim aquestes afirmacions i creiem que és difícil trencar tal dinàmica si no deixem de "parlar de" i comencem a "parlar amb" els altres.

En aquest estudi sobre el tractament informatiu dels fets de Ceuta i Melilla, en els quals un dels col·lectius més afectats el constitueixen, precisament, persones que estan immigrant des de l'Àfrica, hem volgut evitar l'oblit i la invisibilització dels grups culturals als mitjans, com constaten la teoria en l'àmbit de la comunicació i el mateix públic.

Si bé la població immigrant no és l'únic agent implicat en els esdeveniments, és indubtable que es tracta d'un element clau per aproximar-nos a la realitat a analitzar. Quins són els beneficis que es deriven d'haver inclòs la veu de la població immigrant en l'estudi del tractament informatiu de l'arribada de persones africanes a Espanya a través de les tanques?

El rebuig expressat per col·lectius immigrants sobre investigacions que converteixen les minories culturals en simples objectes d'estudi o on les argumentacions no s'han validat científicament és cada cop més gran. Des de molts punts del planeta (per exemple, als Estats Units a través dels *Afro-american Studies* o a Nova Zelanda i Austràlia a través de protocols per incorporar la veu dels grups indígenes), les minories culturals estan alçant la veu per donar un gir a la recerca feta fins ara. Aquesta necessitat sorgeix davant el tractament que converteix en objectes aquestes comunitats i davant el predomini d'interpretacions esbiaixades pel filtre occidental sobre la comprensió de la realitat d'aquests grups. La població immigrant –i en aquest cas específicament el divers col·lectiu africà– rebutja els estudis que han reforçat, i fins i tot han potenciat, els estereotips amb relació a la seva gent, entre els quals sovint es troben amb tesis més pròximes a les suposicions i elucubracions que al rigor científic, amb argumentacions que es basen en prejudicis o amb intuïcions que parteixen del desconeixement sobre la població immigrant africana.

Quan un treball d'investigació prescindeix dels arguments que aporten les veus de les persones immigrants i de les associacions que els representen, limita la científicitat dels seus continguts i és vulnerable als prejudicis de la mateixa persona investigadora. Una recerca que estableix un diàleg entre ciència i subjectes investigats introdueix més reflexivitat i qualitat en les informacions obtingudes. La perspectiva metodològica que millor ens permet recollir les veus de les minories culturals és la *comunicativa crítica*, que considera que l'objectivitat no resulta de la distància ni de l'exclusió dels arguments dels subjectes estudiats, ans al contrari: compta amb la força de cadascun dels arguments aportats independentment de qui els realitza. D'aquesta metodologia, en parlarem amb més profunditat en el següent punt de l'article.

Punt de partida

Per dur a terme aquesta recerca, hem partit de la metodologia comunicativa crítica⁴ orientada pels treballs d'autors i autores que en l'actualitat tenen més repercussió en la comunitat científica internacional⁵. Les seves premisses principals són:

- **Universalitat de les competències lingüístiques i de les habilitats comunicatives**

Totes les persones, en tenir competències lingüístiques comunicatives, disposem de capacitat per interactuar mitjançant el diàleg.

- **Agents socials transformadors**

Tothom està capacitat per elaborar interpretacions reflexives i crear coneixement per influir i modificar les estructures socials i, d'aquesta manera, avançar en la descoberta de noves formes de conviure més adequades a la societat de la informació i la seva riquesa multicultural.

- **Diàleg igualitari**

Se cerquen processos de diàleg o entesa mitjançant argumentacions guiades per pretensions de validesa i no per pretensions de poder. El diàleg i l'acció comunicativa són imprescindibles per avançar cap a nous models més sòlids i amb més capacitat per donar resposta a les noves exigències socials.

- **Desaparició del pressupòsit de jerarquia interpretativa**

Qui investiga no té per què ser posseïdor/a de preceptes ontològics més sòlids que els que tenen les persones investigades.

- **Ruptura del desnivell metodològic**

Qui investiga participa (tant de parlant com d'oient) en les mateixes condicions que la resta durant el procés de recerca i en el moment d'interpretar les accions.

- **Actitud realitzadora de qui investiga**

Si vol comprendre o explicar un fenomen, qui investiga ha de poder participar en el mateix pla d'igualtat que les persones amb qui vol discutir diferents aspectes. No considerem que la participació de qui investiga sigui un factor *contaminant* per a la recerca. Això no es veu com una manipulació sinó com una entesa entre els participants en la recerca, que decideixen compartir els objectius de la investigació i generar coneixement conjuntament.

- **El coneixement dialògic: la intersubjectivitat com a solució als problemes objectius**

Es crea un coneixement dialògic mitjançant l'anàlisi intersubjectiu que es dona a les interaccions entre persones investigadores i investigades. Molts problemes objectius es resolen millor mitjançant el diàleg igualitari que no per mètodes objectivistes "neutres".

- **Sentit comú**

El nostre sentit subjectiu depèn de l'experiència de la vida i de la consciència dins del nostre context cultural, de forma que no podem interpretar una acció sense tenir en compte el sentit comú de les persones.

Sobre la base d'aquestes premisses fonamentals, la metodologia comunicativa crítica suma quatre criteris de rigor científic als universals de *triangulació*, *crystal·lització del canvi* o *la coherència del propi discurs* i *la utilitat social/impacte de la recerca*, que són:

- **Coherència interna**

El disseny metodològic ha de ser coherent amb el marc teòric de la recerca i també amb la formulació del problema i de les hipòtesis i/o els objectius.

- **Responsabilitat de l'equip de recerca**

No es donen relacions de poder, sinó que preval la força dels arguments. Són importants el compromís i la

responsabilitat de cada persona investigadora. Cada investigador/a assumeix les seves responsabilitats i compromisos amb la recerca.

- ***Diàleg intersubjectiu***

És per mitjà de la participació de totes les persones implicades en el diàleg intersubjectiu que es donen els criteris de veracitat.

- ***Procés d'entesa***

Els processos d'entesa tenen com a objectiu el consens entre les diferents persones que participen en la recerca. Perquè es doni un procés de diàleg cal que, per exemple, una persona, en un grup de discussió comunicativa, coordini el torn de paraules mentre la resta dialoga. D'altra banda, el procés de comprensió del problema a investigar s'amplia a mesura que les persones assumeixen la recerca com a pròpia.

Es tracta, així, de superar el desnivell metodològic que separa subjectes investigats i investigadors (Habermas, 1987) i convertir la població africana en subjecte actiu de la investigació. Els beneficis que aquesta posició metodològica aporta són diversos.

D'una banda, a través de la creació d'aquest *diàleg intersubjectiu* entre persona que investiga i persona que participa en la investigació (en el nostre cas, persones que participen en associacions de grups culturals) es genera un coneixement més ric de la realitat analitzada i s'aporta més varietat d'arguments. A tot això, s'hi afegeix un important element *d'utilitat social*, ja que tant els objectius com l'anàlisi realitzada es fonamenta en un intercanvi constant amb tots els agents afectats. L'aprofundiment en les causes de la situació abordada ens pot permetre la superació posterior d'algunes de les desigualtats existents, com ara la manca de presència d'aquests col·lectius als mitjans, i la manera de promoure-la.

Així doncs, el canvi més gran aportat per la metodologia comunicativa crítica es refereix al qüestionament dels coneixements de la persona experta. En aquest sentit, en les societats actuals, els individus cada cop demanem més arguments als experts en comptes d'acceptar passivament els seus dictàmens. També les minories culturals exigeixen que els estudis que es facin sobre elles s'elaborin partint del diàleg amb elles i no com a simples fonts d'informació. I ens agradaria posar dos exemples de recerques prèvies

desenvolupades per CREA que validen l'enfocament de l'estudi realitzat:

(1) En una recerca RTD portada a terme per CREA, *Workaló. The creation of new occupational patterns for cultural minorities. The Gypsy case (2001- 2005)*⁶, la inclusió de les veus d'un col·lectiu tradicionalment silenciats com és la comunitat gitana (que, en aquest cas, va participar tant en la definició dels objectius i les necessitats prèvies de la recerca, com en la valoració dels seus resultats) ha obtingut una repercussió important en l'àmbit polític, social i cultural precisament perquè la perspectiva metodològica ha garantit el rigor científic de les conclusions i de les propostes realitzades. Els resultats de *Workaló* van ser presentats en una conferència al Parlament Europeu a Brussel·les. En aquesta trobada, un eurodiputat espanyol es va comprometre amb la presidenta d'una associació gitana que hi assistia (i que va participar en el projecte) que portaria el reconeixement del poble gitano a les Corts Generals. Recentment, el Congrés dels Diputats ha aprovat per unanimitat la Proposició no de llei relativa al reconeixement dels drets del poble gitano⁷. Afegir la veu de la comunitat gitana ha donat un sentit molt important a la recerca des de la seva primera definició ja que ha permès uns resultats més científics i amb utilitat social.

(2) El Consell Assessor ha estat un dels òrgans d'avaluació més importants del projecte I+D+I del Ministeri d'Educació i Ciència *AMAL. Inmigración y mercado laboral (2001-2005)*⁸. En aquest consell, van participar-hi associacions i entitats relacionades amb la immigració àrab i musulmana, així com altres minories culturals. També en van formar part membres dels àmbits de l'economia i l'educació. En aquest consell es van valorar les anàlisis realitzades per l'equip de recerca i van sortir noves aportacions per al projecte. És a dir, que es van poder ajustar els resultats obtinguts a una anàlisi més acurada de la realitat, que al seu torn pot permetre adequar les propostes d'inclusió de la comunitat àrab i musulmana al mercat de treball. El projecte AMAL també ha comptat amb un equip de recerca multicultural.

Anàlisi

Per dur a terme l'anàlisi de contingut, l'equip investigador va

fer una primera definició de categories d'anàlisi que ha estat debatuda amb els participants en la recerca i que ha servit per guiar la lectura del tractament informatiu dels fets de Ceuta i Melilla realitzada per les diferents cadenes. El visionament de les notícies i l'anàlisi de contingut es va realitzar conjuntament amb les associacions que han participat en el projecte en diferents trobades, algunes de forma individual (una associació) i d'altres en grup (diversos membres de l'associació, diverses associacions).

El que ens ha interessat per comparar entre cadenes ha estat explicitar, per una banda, la lectura preferent que han construït els emissors sobre els fets i, per una altra, fins a quin punt l'emmarcament i els elements de clausura han permès la reflexió de la ciutadania sobre els fets.

Les vuit categories d'anàlisi definides són:

- **• *Criteris de noticiabilitat.*** Quins són els criteris de noticiabilitat que s'han prioritzat en la construcció de la notícia? Alguns dels criteris que hem pres com a referència han estat: *actualitat*, *proximitat*, *conseqüència* (repercussió futura dels fets), *rellevància personal* (*newsmakers*), *suspens*, *rareza*, *conflicte* i *emoció* (drames humans). No hem tractat pas de fer una llista o una descripció de criteris de noticiabilitat sinó determinar aquells en què s'han basat les notícies que analitzem.
- **• *Objectivitat.*** Què apareix a la notícia? Es pren una suposada posició neutral per fer que els esdeveniments parlin per si sols (per exemple, recollint part de la declaració d'un polític sense més)? Es fa manifest d'alguna manera que s'està realitzant una tasca objectiva? Es contrasta la informació? Com s'usen les dades i els testimonis?
- **• *Tipus de discurs.*** En relació amb el component anterior, hem tingut en compte si a la notícia o en el context del telenotícies s'han fet interpretacions espontànies o interpretacions reflexives per part de qui ha presentat la notícia o ha elaborat el reportatge. Per *interpretacions espontànies* s'entén, per exemple, l'ús descontextualitzat de testimonis, si els informants no aporten res a la notícia, si l'explicació està descontextualitzada, etc. Per *interpretacions reflexives* s'entén, per exemple, si hi ha teorització o elements d'anàlisi a la notícia (se'n tracten les causes), si es dona informació contrastada, si es pretén que, de la reflexió, n'esdevingui acció en algun sentit.

- **• *Reflexivitat.*** En relació amb el component anterior, s'ha fet constar si al llarg de les notícies s'han aportat elements d'anàlisi de la situació per oferir una lectura dels fets que contribuís a la reflexió de les persones que els reben o si, en canvi, no s'ha tingut cura del llenguatge o s'ha fet servir interessadament.
- **• *Mirada/veu protagonista.*** Ens hem fixat en qui és el protagonista de la notícia, des de quin punt de vista es parla, qui opina: polítics, presentadors/es, experts/es, immigrants; i també com es diu el que es diu (to emprat) i què és el que no es diu que també hauria pogut formar part de la notícia.
- **• *Etiquetatge.*** En concret, hem volgut recollir com es qualifica els immigrants i les seves accions, i, a grans trets, com es qualifica la resta de protagonistes de la notícia i les seves accions.
- **• *Respecte.*** En relació amb el component anterior, hem comprovat si els fets s'han tractat problematitzant-los o des d'un vessant sensacionalista, o bé s'ha tingut cura quant al llenguatge i les imatges emprades.
- **• *Inclusió.*** Es tracta la notícia des del punt de vista de la cohesió social? S'ofereixen solucions a la situació o alternatives d'algun tipus? Es dona veu a les associacions i/o persones que treballen per la inclusió? Apareixen testimonis de persones que en un moment donat van immigrar i que en l'actualitat viuen amb tota normalitat la seva situació al nostre país?

Resultats

Antena 3 TV

El criteri de noticiabilitat que s'ha constatat principalment és el de *conflicte*: en expressions com ara *restos de la batalla* en referència a com es veu la tanca o quan es mostren imatges amb sang. Aquests dos exemples han estat especialment subratllats als relats de vida i grups de discussió realitzats.

Les notícies recollides han emfasitzat tant el conflicte polític com el conflicte social. Pel que fa al primer, quant a la confrontació entre partits polítics, i, pel que fa al segon, incidint reiteradament en el drama humà que pateixen les persones immigrants i en la identificació dels fets amb un problema social més ampli, el problema de la immigració. Si

els primers dies, els retrets entre partits semblen ser el fet més important de la crisi, després se centra en la situació dels immigrants que es troben a la frontera i en les accions de solidaritat engegades per la ciutadania espanyola en diferents poblacions. L'11 d'octubre, es presenta la situació més calmada, però s'insisteix en la persistència del problema.

El tractament informatiu inclou, a més, el suspens que es genera davant la situació: per exemple, els pronòstics possibles davant la incertesa, com quan s'afirma, per exemple, que *en Melilla todos saben que los inmigrantes van a intentar saltar antes de que llegue el invierno*.

Un altre criteri de noticiabilitat que es constata és l'emoció. La notícia incideix en emocions com ara el dolor o la compassió en expressions del tipus: *Fueron abandonados a su suerte; son hacinados, esposados, sin bebidas ni alimentos; otros, con lágrimas en los ojos, piden ayuda desesperadamente*. També s'ha constatat que, de vegades, la notícia insisteix en el desconeixement de la situació real de centenars de persones, fet que contribueix a construir l'empatia emocional: *Nadie sabe con precisión el destino final de los casi 1000 inmigrantes subsaharianos*.

Quant a l'objectivitat, una de les persones que ha participat en els relats comenta que a la notícia que ha sentit li manca argumentació. Es recull també, en aquest mateix sentit, que no hi ha una exposició de fets, sinó que s'emeten inserts en què apareixen declaracions de polítics o es veu l'actuació de coordinació policial, però no sempre de forma prou contextualitzada per tenir elements sobre el que està passant realment. D'altra banda, en l'enfocament del mitjà no hi ha una implicació amb els fets ni una preocupació per cercar la veu de les persones immigrants.

També s'ha inferit que, en general, es presenten els fets amb ús de testimonis, però fent poques referències a les fonts de les dades que s'aporten. En tot cas, se cita organitzacions com *SOS Racisme* per exposar determinades xifres o informacions. Malgrat això, les fonts poden ser ambigües: *Algunas ONG anuncian que centenares de inmigrantes están siendo deportados*; o bé no s'instrumentalitzen: *Las ONG creen que Rabat juega al despiste*. Aquesta ambigüïtat contribueix a la impressió de desconcert i descontrol que el mateix discurs de la notícia emfasitza. Quant als testimonis a qui es dona veu, en diverses

ocasions es tracta de portaveus, professionals o voluntaris d'ONG, i, en altres ocasions, de les mateixes persones que pretenien saltar la tanca. Els testimonis de les organitzacions fan anàlisi de la situació. Els testimonis de les persones immigrades expliquen les seves vivències o necessitats personals o demanen ajut. No hi ha altres testimonis o anàlisis per part de persones de diferents grups culturals.

En un dels grups de discussió realitzats, es va valorar aquesta diferent activitat/passivitat per part dels testimonis com a especialment negativa. Si el testimoni que es tria és una persona que acaba de saltar la tanca, és fàcil que estigui despistada i cansada, i la imatge que ens n'arriba és la d'una persona desvalguda. Es deia també que aquesta persona ja té prou feina a situar-se com perquè algú li vagi fent preguntes. Mantenint aquest criteri informatiu respecte a les fonts que cal tenir en compte, sempre es generarà una associació d'etiquetes *immigrant-no sap, immigrant-necessita ajut*.

A banda dels aspectes comentats, i pel que fa a l'objectivitat, podem dir que, en conjunt, es presenten els fets sense donar elements per a l'anàlisi de causes o conseqüències ni convidar a la reflexió de manera intencionada. Molt puntualment, alguna imatge o algunes de les paraules emprades ajuden a plantejar-se la responsabilitat global de la societat. Per exemple, en un moment donat, hi ha un zoom en un cartell que algú sosté enmig d'una concentració: *Europa, ¿y tu responsabilidad?* Però al llarg de les informacions emeses per Antena 3 TV no hi ha cap qüestionament a l'ús de les tanques, ni cap anàlisi sobre els països d'origen de les persones que s'hi troben. Les persones de les associacions amb qui hem realitzat l'anàlisi comenten que, com que no s'expliquen les causes dels fets que es presenten a les notícies, això té conseqüències concretes, com ara que la gent et miri d'una determinada manera (amb por, amb paternalisme, amb curiositat).

Pel que fa al protagonisme, es desplaça dels polítics, que malgrat tot segueixen tenint un paper rellevant, cap a immigrants que han saltat la tanca i es troben a les comissaries, o bé estan als centres d'acollida, o bé són transportats en autocars o es troben perduts. També les ONG tenen un paper rellevant a les diferents notícies: apareixen com a fonts d'informació i també com a agents

que actuen sobre el territori i reclamen el respecte als drets humans.

La representació dels diferents col·lectius és activa en el cas dels polítics, les ONG i els periodistes.

Els polítics discuteixen, prenen decisions, deliberen, es recreen les actuacions, proposen solucions. La cadena destaca les discrepàncies entre els partits i l'opinió del partit de l'oposició, sense fer-hi comentaris específics; però, malgrat tot, s'hi posiciona, ja que l'orientació és positiva en el cas dels representants del Partit Popular –[Rajoy] *ha querido conocer la zona del conflicto en persona; ha lanzado un mensaje afectuoso a los ciudadanos*– i neutra o negativa en el cas dels representants del PSOE.

Les ONG estudien, denuncien la situació, i també intervenen activament. En una ocasió, es fa un petit reportatge sobre les activitats d'ajut d'una ONG des de la clandestinitat.

Els i les periodistes també tenen un paper actiu: es troben en el lloc dels fets, informen o pregunten a les persones afectades.

També la policia és protagonista de la notícia i l'orientació del tractament és positiva. En un dels relats realitzats, a més de mostrar els policies coordinant o acollint, es va voler emfasitzar la duresa de la seva feina amb imatges com ara un cotxe de policia que va patir un accident quan anava cap a la tanca.

En canvi, en el cas dels immigrants, la representació és reiteradament passiva. Les imatges mostren homes joves, el paper dels quals sempre és de víctimes, indefensos, dependents, espantats, cansats. En els casos en què apareixen les seves veus és demanant ajut o explicant la seva greu situació amb peticions del tipus “ajudeu-nos, si us plau, si us plau”; “no podem tornar enrere, fa un any que vivim amagats als boscos”. Les seves cares i gestos són de por, de patiment, de cansament, de resignació o d'impotència. En aquest mateix sentit, les imatges els mostren recollint ajut i menjar, amagant-se o esperant en un centre d'acollida, i sense ocupació: asseguts esperant, caminant sense rumb, mirant el seu voltant.

No es recull cap immigrant fent una anàlisi més enllà de la seva situació present, ni donant el seu punt de vista. Tampoc no apareixen persones d'altres grups culturals que no es trobin al lloc dels fets, excepte, puntualment, en les manifestacions convocades en algunes ciutats, on sí podem

veure ciutadania espanyola i d'altres països demanant conjuntament solucions i respecte als drets humans.

Finalment, malgrat que no es cau en un tracte que falti al respecte als immigrants, l'ús d'algunes expressions i imatges sí que reforça etiquetatges i estereotips d'aquest col·lectiu. Així, es repeteixen les expressions com ara *inmigrantes ilegales* i *avalancha*, entre d'altres.

Estos términos no me gustan porque, ante todo, son seres humanos... No puede ser que se hable de una “avalancha” como si nos refiriéramos a una avalancha de animales o avalancha de nieve... ante todo son personas... —(RCVQ3)

En els diferents relats i grups de discussió, la paraula *avalancha* té connotacions exclusives (fins i tot ofensives) perquè implica quelcom no humà, una cosa desastrosa. Això s'ha remarcat molt, així com que les imatges comentades més amunt també són exclusives (la que més ens queda gravada és la dels immigrants tirats per terra). D'altra banda, en algun dels relats s'ha comentat que, implícitament, hi ha un rebuig i la generació d'estereotips respecte al Marroc perquè s'identifica que el responsable o únic culpable de la situació actual és el Marroc, i el discurs sobre el Govern marroquí i la policia marroquina és només negatiu. Fins i tot s'ha comentat el to amb què, de vegades, els mateixos presentadors pronuncien *Marroc*.

La utilització d'imatges, com ara una camisa penjant de la tanca, també mostra l'enfocament sensacionalista i l'ús d'imatges que no sempre són respectuoses amb la situació. Aquesta imatge en concret s'ha subratllat en la majoria de diàlegs mantinguts.

Aquella camisa penjant, què?... i... aquesta persona, on està? Jo què sé... és que... Imatges que, no sé, que toquen, no sé com explicar-ho... Et deixen així, que pots pensar qualsevol cosa, però segur que pensaràs que aquesta persona ja no, ja no viu. —(RCVQ1)

En general, les notícies fan una problematització de la immigració, sovint amb la veu de les declaracions dels polítics: *Se debe tratar el problema de la inmigración ilegal*. En definitiva, a través del drama humà de les persones que pateixen, però també dels conflictes polítics i de la

inseguretat que la situació genera, la immigració com a temàtica queda completament problematitzada.

Tele- 5

S'infereix de l'anàlisi que el criteri de noticiabilitat que ha predominat a la cadena ha estat el de *conflicte*. Per una banda, i amb més freqüència, el conflicte polític, tematitzat en les actuacions del Govern espanyol per cercar solucions a la situació i les condemnes reiterades del principal partit de l'oposició al Govern; les relacions diplomàtiques entre Espanya i el Marroc, i la reivindicació d'espanyolitat que es va donar a les ciutats autònomes de Ceuta i Melilla. Per l'altra, el conflicte social, exemplificat en la situació irregular dels immigrants i el desemparament amb què es trobaven al Marroc, així com la resposta que va donar la ciutadania espanyola davant aquesta notícia. Altres criteris de noticiabilitat presents han estat l'emoció i el suspens, especialment en els reportatges dels corresponsals a la zona. En aquest sentit, més que una notícia s'ha fet un muntatge perquè, per crear empatia emocional, s'han ficcionat els fets i s'ha pretès donar molta intensitat a les històries personals des de la dramatització.

Quant a l'objectivitat, es constata que, excepte en casos puntuals (en una ocasió se cita el cònsol de Guinea-Conakry), no es fa referència a les fonts de la informació i les dades que es donen no són fiables ja que, en molts moments, no coincideix el que es diu amb les imatges que es mostren. A més a més, es fan afirmacions que no estan fonamentades. Hi ha errades de traducció i es posa en boca de testimonis coses que no diuen. Per exemple, un noi està dient que no ha vist res del que ha succeït i qui tradueix li fa dir que la policia l'ha maltractat. En una altra ocasió, la conductora de l'informatiu i el corresponal al Marroc afirmen coses diferents: l'una, que els immigrants que no havien pogut saltar la tanca s'havien posat en camí cap al sud, on *serán devueltos a sus países de origen*; l'altre, que tornen caminant pel seu compte.

Tot i així, en algunes de les notícies emeses, per exemple les del 9 d'octubre, s'ha emprat el testimoni d'una persona que va immigrar en el seu moment i que actualment treballa de venedor ambulat. Les persones que van participar en un dels grups de discussió remarcaven que aquest testimoni aporta una idea que no ha sortit en altres cadenes,

i és que la realitat que es troben les persones que immigren quan arriben a Espanya és complicada i fa que la gent pensi que potser seria millor no haver vingut. Això aporta un nou element que no ha estat present a la resta de notícies.

Pel que fa al tipus de discurs, s'infereix, en general, que la notícia es construeix sobre interpretacions espontànies del tipus: *Vemos a esta persona aquí, desorientada*; i que, de vegades, s'utilitza un llenguatge exagerat, espectacularitzant. A més, es ficciona sovint aquesta mena d'espontaneïtat, en una mena de barreja de gèneres, mirant de crear un cert realisme en una vida quotidiana inexistente.

El discurs que es genera, segons comenten les persones que han participat en els relats de vida i als grups de discussió, acaba per promoure el rebuig de les persones que arriben. Per això, es planteja, més que en cap altra cadena, la necessitat de presentar les notícies d'una manera més reflexiva i amb més respecte envers les persones per tal de sensibilitzar la població davant els fets que s'esdevenen. Es constata, doncs, que, excepte en ocasions molt puntuals, el tractament dels fets no fomenta la reflexió, més aviat hi posa barreres.

Els protagonistes són els polítics i els partits. Es mostra la confrontació entre els partits polítics i el discurs dels polítics, sense interpretació o contextualització, com ara quan es recullen declaracions de polítics i no hi ha cap comentari que les acompanyi. També tenen protagonisme les solucions polítiques que es proposen; és el cas dels ajuts que es concediran per afrontar la situació. Se subratlla l'actuació del Govern amb expressions com ara: *El gobierno reacciona*. Els immigrants tenen presència en un segon terme, com a objectes de la notícia i no com a subjectes actius. Els polítics, en canvi, solen aparèixer de manera activa (normalment, amb més freqüència per a les accions de conflicte –acusacions mútues–, però també s'hi inclouen algunes imatges en què es mostra que cerquen el consens). I si bé fa l'efecte que els immigrants relacionats amb els fets apareixen amb una freqüència molt semblant a la dels actors polítics, són presentats de manera passiva, amb imatges d'indefensió (fent cua per dutxar-se, estirats o asseguts a terra), la qual cosa, afegida a la manca de presència d'actors actius de grups culturals, fa que la direcció del discurs i de les imatges a l'últim es mogui de la passivitat a la negativitat.

H: "El gobierno reacciona"

A: Sí, "se devolvieron los inmigrantes", como si dijeran "menos mal"... no sé... si hubieran otros términos un poco diferentes... pues bien... "El gobierno ha reaccionado con estos inmigrantes"... Unos términos... Si pusieran otros términos... —(GDC II)

A diferència d'altres cadenes, i amb una gran intensitat, alguns dels periodistes de Tele-5 —sobretot el seu enviat especial— es fan protagonistes de la notícia perquè participen de les històries o els drames personals que se'ns expliquen, els quals estan narrats i, en part, protagonitzats per ells mateixos.

Les imatges de les ONG actuen com a contrapunt i són presentades com la veu ciutadana que reclama la defensa dels drets humans.

Es que hay ONG marroquíes también, pero no aparecen, nunca salen en los medios de comunicación... Existen, y hacen muchas cosas.
—(RCVQ3)

Ja hem comentat que les imatges que es mostren dels immigrants són generalment d'indefensió. En aquest mateix sentit, es mostra la protecció que la gent ofereix als immigrants, tot cercant l'emotivitat.

S'etiqueta negativament la policia marroquina, ja que es relaciona el ramadà amb la suposada manca de vigilància.

La imatge que més sovint s'oferia de la policia espanyola era la d'un agent que agredia una persona immigrant.

Quant al respecte, és com si, de vegades, els periodistes desplaçats al lloc dels fets tractessin de "caçar" una història. De fet, en alguna de les notícies hi ha construccions d'històries en què els immigrants són instrumentalitzats perquè s'utilitza la seva imatge per narrar una sèrie de circumstàncies poc versemblants. Algunes de les persones que han participat en la recerca no consideren que s'estigui fent un tracte humà de la situació i creuen que s'ha buscat el sensacionalisme en moltes ocasions. A més, s'infereix que l'enfocament ha estat negatiu en tots els sentits. En ocasions puntuals s'han mostrat imatges positives, com és el cas de la imatge de persones marroquines interessant-se pel destí de les persones que eren desplaçades amb autobusos i a les quals tenien emmanillades.

Tant el llenguatge com les imatges són emprats de manera sensacionalista. Com en el cas d'Antena 3 TV, també s'utilitza el concepte *avalancha* però, a més, amb un to exagerat i alarmista.

Creo que el lenguaje es muy exagerado (...) ¿sabes? Que lo exagera mucho, se hace espectacular... Y es una noticia superimportante, son cosas que son candentes...
—(GDC I)

TV3

El criteri de noticiabilitat més present en aquesta cadena és el de *conflicte social*, i, amb menys intensitat, *conflicte polític* i *conflicte cultural*, per aquest ordre. S'infereix, però, que el conflicte s'analitza i no esdevé només un criteri per generar sensacionalisme o instrumentalitzar interessos polítics en un sentit o en un altre.

Crec que ha estat el primer telenotícies que hem vist que la gent que parla no són polítics ni presentadors, almenys hi ha algun immigrant que ha parlat del motiu pel qual deixa el seu país, i també han donat, bé, han parlat... a mi m'ha agradat... en treien els problemes, per què la gent surt del seu país: les guerres, la fam, les plagues... No han donat importància a l'enfrontament entre PP i PSOE, sinó que han intentat centrar-se en el problema de la immigració i l'immigrant, per què surt del seu país... I això és important, no?. —(RCVQ1)

Quant a l'objectivitat, les notícies inclouen, en molts casos, un treball sobre els motius de la situació i hi ha un posicionament en afirmacions com ara "les tanques separen riquesa i pobresa". Al llarg dels dies, es recullen diferents veus: a més de les dels polítics, les veus de les ONG, les veus dels immigrants (no només al bosc o a la comissaria, sinó també al desert), gent de Melilla que no és espanyola i veus marroquines. A diferència d'altres cadenes, se sent parlar els immigrants i els seus testimonis són aportacions a la notícia i no una instrumentalització. En algun cas, se subtitula. També hi ha explicacions sobre la realitat dels diferents països dels quals la gent marxa i es fa referència a les raons socials i polítiques de les migracions, a més de les personals. Se situa la immigració com un fenomen mundial i es parla del risc que les persones

assumeixen quan immigren.

A més a més, es contrasten les dades ofertes amb la presència dels testimonis i les traduccions són fiables. Això fa que la impressió general de les notícies sigui la coherència, tot i que de vegades no se citen les fonts (per exemple, quan s'emeten imatges de cadenes de televisió marroquines sense explicitar-ho).

També es mostren accions reivindicatives de les ONG, manifestacions i concentracions realitzades per gent que vol que hi hagi un canvi en matèria d'immigració. En general, hi ha un protagonisme important de la societat civil, també en el vocabulari emprat.

S'introdueix el debat sobre algunes de les solucions polítiques que es donen als fets; per exemple, els centres d'internament.

Així doncs, una de les altres impressions generals sobre el tractament informatiu realitzat per aquesta cadena és que ha fomentat la reflexivitat, especialment en el reportatge del 5 d'octubre. En aquest sentit, una de les qüestions que sobretot s'ha subratllat des dels relats de vida és que no van parlar d'*allau* sinó de *drama humà*. I aquest enfocament fet des del primer dia marca, per a les persones de les diferents associacions que han participat en l'anàlisi de contingut, una diferència molt important respecte al tractament que se n'ha fet des de la resta de cadenes.

I aquí, bé, a TV3 hi ha una diferència important, de "avalancha" a "drama", mostrant una cosa que és real, que la gent ha de reaccionar, el que una altra cosa... crec que és una cosa molt bona que ho mostrin com un drama humà. —(RCVQ2)

Tot i així, es constata també que algunes de les imatges emprades, com, per exemple, el munt d'escales de fusta apilades al costat de la tanca, etiqueten el fenomen migratori ja que reforcen l'aspecte de misèria i de precarietat. També, i com a la resta de cadenes televisives, s'han emprat imatges que mostren les persones immigrants en situació d'indefensió, com és el cas de la cua de persones a la comissaria, immigrants plorant als autobusos, al desert o als campaments d'internament, amb roba que els han deixat els responsables del centre d'acollida, etc. Situacions mostrades que, quan no tenen la contraposició d'altres de positives dels grups culturals afectats, no fan

altra cosa que fomentar una imatge d'inferioritat. En el cas de TV3 s'ha subratllat, però, que aquest tipus d'imatges són menys freqüents que en altres cadenes i que queden compensades per la presència d'altres de més diverses. D'altra banda, i en algun moment puntual, també s'ha ficcionat algun fet, per exemple, en un reportatge on apareix el germà d'un dels nois que salta la tanca. Segueixen el noi en les seves peripècies (d'un dia) per trobar el seu germà.

Es comenta als diferents relats i grups de discussió realitzats que el tractament general és respectuós i que ha estat molt centrat en el fet de la immigració i no en la confrontació entre partits o entre països. Un cop més, especialment el 5 d'octubre.

La informació que s'ha donat pot ajudar a provocar una reacció favorable, a actuar per canviar la situació, i es constata que el tractament informatiu ha aportat molts elements reflexius que contribueixen a comprendre millor el fenomen de la immigració i, per tant, fomenten la inclusió social de les persones que immigren, especialment quan s'ha donat veu als col·lectius que treballen per aquesta inclusió.

La 2

Els dos criteris de noticiabilitat que trobem a La 2 són el de *conflicte polític* i el d'*emotivitat*. Aquest últim, es mostra en expressions com ara: *Para muchos subsaharianos, el tiempo que tuvieron que esperar para dar el salto se ha quedado detrás de esta valla*. Un dels recursos emprats per emfasitzar aquesta emotivitat és, per exemple, la posició del o la periodista que pretén entrar en el pensament de les persones immigrants fins a afirmar i convertir en notícia la seva suposició sobre els sentiments que poden tenir els qui acaben de saltar la tanca.

Tratan de dar las noticias según sus criterios, enfocan las noticias a su manera. Creo que no quieren ir al fondo, a preguntar a la parte que está más afectada, ¿no?
—(GDC II)

D'altra banda, com passa a Antena 3 TV i Tele-5, es fa un tractament dels temes de forma puntual, de manera que les afirmacions o explicacions dels fets es realitzen sense un seguiment de la notícia o sense connectar-la o ampliar-la amb altres dades.

Quant al tipus de discurs, La 2 acostuma a construir/ficcionar el que explica, la qual cosa, sumada a l'èmfasi en l'emotivitat, crea una sensació de poca credibilitat respecte als fets. L'anàlisi mostra com aquesta construcció es recolza tant en el tractament del discurs com en la selecció de les imatges. Un exemple el trobem el dia 11: l'espai de notícies s'obre amb l'arribada d'una pastera i es lliga, a continuació, amb el seguiment dels fets de Ceuta i Melilla, per acabar la notícia amb l'afirmació: *De momento, el sueño de miles de africanos se quema delante de una alambrada o en una playa de África*, amb la imatge d'una pastera en flames com a context.

Aprofundint en el tractament de les imatges, s'extrau com no sempre les que es mostren estan relacionades amb els comentaris que es fan:

Y lo último, no ha salido algo que hable sobre la inmigración o testimonios verdaderos o respeto ni nada. Sólo la imagen y ya está, y además la imagen no está relacionada con el comentario... — (RCVQ3)

De la mateixa manera, tampoc no hi ha necessàriament una concordança entre el que s'afirma o es diu que es pensa i el que les imatges mostren. Per exemple, en cert moment s'argumenta que hi ha una preocupació per la sort que patiran els immigrants repatriats; això no obstant, no es mostren dades ni es fa un seguiment sobre l'estat de la qüestió de la repatriació.

Per tant, tal com es desprèn dels grups de discussió, encara que el tipus de discurs està encaminat cap a la reflexió, presenta una visió molt limitada de la realitat que no inclou la informació necessària perquè cadascú construeixi críticament la seva pròpia reflexió. En aquest sentit, algunes de les persones participants assenyalaven la importància que les notícies s'elaborin a partir de reflexions més profundes sobre els fets a informar i permetin la visibilització de les parts més afectades tractant-les amb la dignitat i el respecte que mereixen, com hem pogut llegir a la citació anterior.

Respecte a la mirada i la veu protagonistes que presenten les notícies, a diferència d'altres cadenes que han donat més pes als personatges polítics, els actors representats més sovint són els immigrants implicats en els fets, encara que el tractament d'aquesta presència és molt divers. Se

n'acostuma a oferir una representació dramàtica en la qual trobem tant alguns casos en què es demana l'opinió a immigrants, com d'altres en què només es veuen imatges d'aquestes persones en diferents situacions emocionals, com plorant o cridant, sense contextualitzar què és el que els passa.

D'altra banda, també trobem, amb menys freqüència, altres protagonistes de la notícia com són els representants dels partits polítics majoritaris. En aquest sentit, La 2, de la mateixa forma que TV3, va mostrar el dia 11 incredulitat respecte a l'efectivitat de la via diplomàtica, a més de fer ressaltar especialment les denúncies de les ONG: *Hoy nos encontramos ante dos visiones distintas, la de Moratinos felicitando a Marruecos y la de las ONG denunciando la forma como se están llevando a cabo las deportaciones*.

Per tant, les ONG tenen també presència com a protagonistes de la notícia, fent el paper de contrapunt, igual que a la resta de cadenes, a la situació presentada i de veu de defensa dels drets humans dels immigrants. Es dona veu, així, a col·lectius que lluiten per la inclusió social, cosa que permet que siguin aquests col·lectius, a la vegada, els que facin una crida a la mobilització social i la cerca de solucions: *Hacemos una llamada a la gente, porque es la gente que está parando esto*.

En algunes ocasions, però, el tractament que a l'últim es fa de la notícia és més sensacionalista que reflexiu o mobilitzador: *En alguna playa de la costa africana estos subsaharianos con una tabla en la mano se disponen a fabricar su propia patera... no sabemos mucho más, sólo que después la patera está en llamas y rodeada por unos policías marroquíes... no sabemos quien le prende fuego*.

Podem concloure, doncs, que, per una banda, els immigrants implicats i les ONG tenen una veu més protagonista que en altres cadenes i sembla que la direcció és positiva i de denúncia però, per l'altra, es cau en el sensacionalisme.

TVE

Els criteris de noticiabilitat són el de *conflicte polític* i el de *conflicte social*. Quant a això, i a diferència de la resta de cadenes, els informatius de TVE sovint duen a terme una positivització del conflicte i de l'actuació del Govern. En conjunt, es pretén mostrar que la situació està "controlada", si més no en relació amb la confrontació política que es mostra. Hi ha una certa aproblematicació de la situació en

alguns moments. Es posa l'accent en les solucions que s'estan buscant i en els avenços aconseguits mitjançant actuacions del Govern espanyol; per exemple, quan es destaca que els presidents de les ciutats autònomes de Ceuta i Melilla han sortit contents de la reunió amb la vicepresidenta del Govern o que el ministre d'Afers Estrangers ha viatjat al lloc dels fets per gestionar la crisi. Per contrast, es denuncia i es posa més èmfasi en les dificultats que està tenint el Govern del Marroc per fer front a la situació i en els seus errors. Contrasten el silenci oficial de les autoritats marroquines i les denúncies de les ONG i d'altres fonts. En un dels grups de discussió, però, es va comentar que encara que aquestes afirmacions es volguessin presentar com a fets objectius, les mateixes imatges contradeien el discurs que tot estava controlat o que la voluntat/acció política estigués solucionant realment la situació.

Una contradicción, las imágenes que se han enseñado, en principio dicen que es un problema común y que quieren dar solución a este problema, y se ve que el gobierno está implicado, y las ONG están implicadas también, pero aquí hay un problema, después pasa que no se responsabilizan totalmente de los inmigrantes, los llevan en un autobús y los dejan abandonados a su suerte, y así se contradicen a lo que decían antes sobre lo de que querían encontrarle una solución a ese problema... —(GDC II)

També en l'esfera política, la cadena facilita una visió més negativa del partit de l'oposició, en contraposició al Govern espanyol. Així, en comentar una visita de Rajoy a Melilla, la periodista introdueix comentaris com ara: *A metros de distancia, y sin hablar con ellos* (referint-se als immigrants), *Rajoy ha estado en el centro de alojamiento*, o insisteix en les declaracions del cap de l'oposició sobre la necessitat d'expulsar totes les persones immigrants il·legals. S'insisteix, també, de forma indirecta (ja que s'introdueixen inserts de rodes de premsa sense comentar, només presentar-los com a fets o respostes a les declaracions d'algú altre), en allò que l'oposició hauria pogut fer o hauria hagut de fer quan estava governant i no ho va fer.

El conflicte social apareix reflectit bàsicament en les condicions que pateixen els immigrants afectats. Se'n

mostren d'ajudats per la policia, emmanillats i estrets dins d'un autobús, asseguts al terra, cansats i bruts, recollint menjar, plorant o cridant. En algunes ocasions, les imatges volen representar els somnis o les frustracions d'aquestes persones, com ara quan es mostra una imatge d'immigrants darrere la tanca del centre d'acollida mentre es projecta sobre ells l'ombra d'un avió que s'enlaira.

Quant a l'objectivitat, els recursos de què disposa la cadena es fan notar perquè s'utilitzen molts inserts i talls d'informació en directe des del lloc dels fets: Melilla, Ceuta, Rabat, Palau de la Moncloa, un hospital, un centre d'acollida, una manifestació a Ceuta, etc., i això es pot produir en una mateixa notícia. Les càmeres entren dins dels autocars que transporten immigrants, obtenen imatges molt completes d'instal·lacions i equipaments habilitats per a aquestes persones, i tenen presència a les reunions dels ministres.

També s'inclouen reportatges dins de la mateixa unitat informativa, cosa que no és gaire freqüent en la resta de cadenes. Per exemple, es fa un breu reportatge sobre l'expulsió dels immigrants, o un reportatge sobre una mesquita.

Tot i així, s'ha constatat que, de vegades, la informació no està contrastada i que en una mateixa notícia el presentador i els testimonis donen dades que es contradiuen, com també que algunes de les imatges no es corresponen amb el que s'està dient. Un exemple d'això el trobem quan es parla sobre el desert, perquè les imatges que s'utilitzen no mostren que els immigrants hi estiguin en aquell moment, tot i que es fa aquesta afirmació. En algun cas, també, els reportatges incorporen una certa construcció i ficció narrativa, com quan, davant de les imatges d'immigrants pregant, el discurs oral afirma: *Piden a su dios que les permita quedarse aquí, alcanzar su sueño de encontrar un futuro en Europa*. És infreqüent, però.

Tot i que, en principi, no hi ha elements que fomentin específicament la reflexió dels espectadors ni que afavoreixin algun tipus d'actuació o participació per part de la ciutadania, els reportatges utilitzats per la cadena aporten elements d'anàlisi més enllà de la transmissió de fets i les imprecisions anteriorment comentades. Així, per exemple, s'il·lustren algunes afirmacions mitjançant l'anàlisi del que diu la premsa marroquina (element que s'ha destacat com un biaix positiu per part de les persones que han participat en els relats de vida i els grups de discussió) o es busquen explicacions en contextos com les mesquites, fora del lloc

concret dels fets. Aquest tipus de reportatges poden tenir un potencial ambivalent. Per una banda, reforcen el que s'ha inferit de l'anàlisi de contingut sobre com TVE incideix en la major responsabilitat (culpa) del Govern marroquí respecte a la situació, però, al mateix temps, dóna una informació més aprofundida en incorporar la veu de la premsa marroquina, que pot potenciar que cada persona pugui fer una lectura més completa o arribi a una conclusió pròpia sobre els fets.

D'altra banda, es recullen també testimonis i opinions de persones marroquines, musulmanes o d'altres grups culturals, que no estan directament afectades pel problema. Un representant de l'associació marroquina d'ajut a la persona immigrant fa una dura denúncia de les decisions d'expulsió amb autocars; o un representant de la comissió islàmica de Melilla prioritza la condició d'ésser humà davant el paper de la religió. Així doncs, s'utilitzen testimonis que aporten informació sobre la realitat dels immigrants.

En alguns casos, surten els mateixos immigrants implicats en els fets però sempre en segon terme, sense parlar directament al públic.

El discurs que s'utilitza es fonamenta en interpretacions espontànies del tipus: *Los inmigrantes estaban tristes*. En general, es constata que les imatges que es mostren dels immigrants a la cadena són de darrere les tanques, quietes o estirats, i que estan preses arran de terra. Les que predominen són les de gent ferida i indefensa; amb tot, el factor humà perd força davant el factor polític perquè el que té més intensitat és la justificació de les actuacions del Govern espanyol.

També hi ha un protagonisme important de la policia. Es contraposa la policia espanyola a la marroquina, i s'incideix en la manera com la policia marroquina maltracta els immigrants. Aquest punt va ser un motiu de debat en els diferents grups. Es va coincidir que des del Marroc es respecten menys els drets humans, però també es va trobar especialment insistent que la denúncia es fes per contraposició i no simplement per explicitació de la situació. Es va concloure que una de les idees que es transmetia és que els policies espanyols fan la seva feina i que els immigrants volen anar a les comissaries, quan, generalment, a qui buscaven era els seus companys.

Pel que fa a la imatge, etiquetatge i respecte cap als immigrants, s'ha subratllat que TVE ha introduït una certa

pluralitat de veus i d'imatges, a més de les que se centren específicament en els grups que han intentat saltar la tanca, els que han estat emmanillats, etc. Una altra conclusió ha estat que les imatges d'indefensió utilitzades pel que fa als immigrants implicats en els fets tenen, com els reportatges emesos, un potencial ambivalent. Es considera que aquestes imatges són negatives i poc respectuoses perquè vulnereu la privadesa de les persones i generen un distanciament entre *ells* i *nosaltres*.

Finalment, es constata que s'ha procurat tenir una certa cura del llenguatge, com quan s'evita l'expressió "immigració il·legal" i se substitueix per "immigració irregular".

Conclusions

En general, totes les cadenes de televisió utilitzen com a criteri de noticiabilitat el *conflicte*: Antena 3 TV, Tele-5 i TVE se centren especialment en el conflicte polític, les dues primeres des d'una visió negativa i l'última intentant positivitzar-lo; La 2 i TV3 insisteixen sobretot en el conflicte social; i TV3, a més ha tractat d'analitzar el conflicte i no només reflectir-lo, ampliar-lo o minimitzar-lo, anàlisi que també ha fet TVE però menys.

Una de les qüestions que ha sortit en un dels grups de discussió respecte a aquest criteri de producció de la notícia és que només es parla del tema de la immigració quan hi ha conflictes: "Esperar otra avalancha para hablar de la inmigración. Después de la avalancha, ¿qué? Esperar otra avalancha." i que se'n podria parlar en altres ocasions.

Es constata que la realitat que mostren les diferents cadenes és parcial i que hi ha contradiccions evidents entre les dades que ofereixen les cadenes, més enllà de l'enfocament que hi donen. Una de les persones que ha participat en un dels grups de discussió manifesta que el que menys li agrada de les notícies és que és difícil saber si els mitjans et donen les notícies segons uns interessos determinats o et donen la realitat. Des del punt de vista de persones que han immigrat i que ara estan a les associacions, les diferents cadenes no han parlat de com les persones que immigren, un cop han saltat la tanca, es troben encara amb més dificultats. El punt de vista de la notícia no sempre recull els interessos informatius dels immigrants. En aquest sentit, les associacions consideren que es podria donar dins

dels reportatges que s'inclouen a les notícies.

Quant a l'objectivitat, en general, hi ha una lectura de la realitat simplificadora i limitada. Per exemple, la utilització de la paraula *avalancha* per part de La 2, Tele-5, Antena 3 TV no és fidel a la situació perquè és alarmista i no és descriptiva. Un altre exemple és el fet d'utilitzar només un testimoni i que aquest sigui una persona que acaba de saltar la tanca, com si només amb aquest informant es pogués explicar tota la realitat.

Una de les qüestions que més allunya les cadenes de l'objectivitat és donar dades no contrastades, com va ser el cas d'Antena 3 TV. Però la que es mostra més incoherent és Tele-5 perquè, a més de no contrastar les dades i de no fer un bon ús dels testimonis, utilitza un tipus de discurs espontani i ficcionat tant el que explica, que a l'últim es veu com un muntatge conjuntural més que no pas com una informació.

A més a més, les dades ofertes per Antena 3 TV i Tele-5 no coincideixen.

Luego aquí hablan de 500 personas mientras en A3 hablan de mil en el desierto... Hay una diferencia de datos muy importante. —(RCVQ3)

Es constata que, en la comparació entre cadenes, TV3 sí que ha cercat de realitzar un diagnòstic del fenomen de la immigració i fa reportatges entenedors que aporten elements per contrastar les dades i arribar a conclusions pròpies. Es destaca l'ús que fa de la infografia. En el cas de TVE, els reportatges no tracten d'analitzar les causes de la immigració però sí que parlen sobre les ONG marroquines que estan ajudant els immigrants.

Es valora que, en totes les cadenes, el tipus de discurs emprat majoritàriament és un discurs espontani. El cas més freqüent és Tele-5 i el menys freqüent, TV3. Aquest discurs recull la manera com els partits polítics instrumentalitzen la situació de la immigració en els seus enfrontaments i dona més protagonisme a aquest conflicte polític que al fet migratori. No hi ha una elaboració de la notícia. Això també es reflecteix en el llenguatge emprat, que molts cops és un llenguatge amb prejudicis, com per exemple usar "il·legal" en comptes d'"irregular". En aquest sentit, TVE sí que ha tingut cura del vocabulari.

Quant a la reflexivitat, TV3, a diferència de la resta de

cadenes, realitza un diagnòstic del fenomen i tracta d'explicar les causes de la situació que s'està donant, a més d'ubicar el fenomen en una dimensió internacional.

Les associacions donen molta importància als elements reflexius perquè, si no es tenen presents, la informació pot generar una interpretació limitada de la realitat. En un dels grups de discussió es posava com a exemple un fet real, el d'una senyora que es va creuar pel carrer amb un dels participants en el grup: *Encuentras una abuela que te dice: "¿Estás mejor aquí?"*.

Es comenta que, en general, els mitjans no van a les causes sinó que recullen el conflicte polític i les reaccions polítiques: *Hablamos de inmigración y de un problema de inmigración, quien sale son los políticos o la policía. Entonces, qué le dice el PP al PSOE, qué dice el PSOE al PP*". Això s'ha constatat especialment a TVE, a Antena 3 TV i a Tele-5.

De vegades, les cadenes es fan les protagonistes de la notícia o les úniques interpretadores de la realitat. Una de les persones que ha participat en els grups de discussió comenta que la televisió dona el seu punt de vista però no el punt de vista de qui està patint una situació: *Desde (el punto de vista de) las televisiones han conseguido lo que querían, que es entrar en tierras europeas*. I en això han caigut, més o menys, totes les cadenes. Es destaquen, especialment, els muntatges d'Antena 3 TV i de Tele-5, que es consideren molt espectaculars, però també se'n troben a TV3, o bé una gran dosi de protagonisme del periodista en la forma de relatar de La 2: *Sólo los grillos rompen el silencio de la noche. No podemos grabar sus pensamientos pero podemos imaginarlos*.

Una altra qüestió que es comenta, en la comparació entre cadenes, és que els mitjans europeus mostren que a l'Àfrica no hi ha res. Així doncs, la direcció en el tractament informatiu és negativa, com si els africans fossin tots persones pobres, que no tinguessin res, desamparats, sense recursos, i s'acaba per veure'ls com a persones de segon nivell. D'altra banda, la paraula *immigrant*, que esdevé el qualificatiu més utilitzat a les cadenes per definir les persones, a l'últim s'empra amb diferent raser. En el cas d'esportistes famosos, no se'ls considera immigrants, encara que no estiguin nacionalitzats i acabin d'arribar, i se'ls anomena pel seu país d'origen, cosa que no s'ha esdevingut en el cas dels fets de Ceuta i Melilla, amb una excepció esporàdica a

TV3, on un dels testimonis és presentat com a ciutadà del seu país d'origen, tot i que està vivint a Catalunya; això últim també s'ha considerat contradictori, encara que agradava més que les etiquetes d'*immigrant il·legal* o simplement d'*immigrant*. A totes les cadenes se subratlla, per sobre d'altres aspectes de la persona, el fet de ser immigrant, no com una cosa puntual, un procés en què es troba aquella persona, sinó com si fos un estat de la persona: "és immigrant", no pas "està immigrant". Des de les contribucions de les associacions s'analitza que aquesta visió ha de canviar, ja que el fet d'immigrar no et converteix en immigrant per a tota la vida, sinó que hauria de ser una situació temporal i s'hauria d'explicitar més això en el discurs oral de les notícies.

És que no puc ser tota la meua vida un immigrant! Ara estic aquí, ja he immigrat, sóc una persona immigrada... S'ha de delimitar... Per a mi, personalment, l'immigrant a l'any ha de deixar de ser immigrant, ja està aquí, ja ha arribat... aleshores (...). Sóc ciutadà també, som ciutadans en actiu, però no reconeguts, ja que estem participant i estem fent moltes coses... —(RCVQ2)

Una de les persones que ha participat en el grup de discussió considera que, malgrat tot, i és extensible a les diferents cadenes, hi ha hagut una certa transformació en el tractament mediàtic perquè els mitjans han canviat algunes pràctiques anteriors.

Quant a les imatges amb què han estat representats els immigrants implicats en els fets, les cadenes, en general, han emprat imatges de passivitat i d'indefensió. La 2 i Tele-5 hi han incidit especialment. En alguns casos, ha quedat una mica compensat per testimonis o més diversitat d'imatges.

A totes les cadenes de televisió s'han emprat imatges que mostren els immigrants en situació d'indefensió, com ara la cua de persones a la comissaria, immigrants plorant als autobusos, al desert o als campaments d'internament, amb roba que els han deixat els responsables del centre d'acollida, etc. En els diferents relats i grups de discussió, s'ha comentat que aquestes imatges poden implicar alhora indefensió i denúncia, és a dir, en aquestes imatges també hi ha un aspecte de sensibilització perquè ens fan reflexionar sobre la situació de patiment en què es troben les persones que immigren.

Els informatius han generat, en ocasions, etiquetes positives per justificar les actuacions de les autoritats espanyoles i comparar-se amb altres països que, suposadament, no actuen de forma tan positiva, sobretot en el cas de TVE.

Quant a la inclusió, la gent de les associacions donen per fet que una informació contrastada i que tracti d'explicar la realitat mourà els polítics i les ONG a actuar.

Es comenta que han estat les associacions les que, també a través dels mitjans, s'han sensibilitzat sobre el tema i han considerat que calia mobilitzar-se, independentment del tractament informatiu de la cadena. Per això, les mateixes associacions es van preocupar de contactar amb els mitjans. També es va donar el cas que alguna de les emissores locals de ràdio va fer algunes entrevistes i això va provocar una reacció en altres mitjans, però en l'àmbit local. En general, es constata, tant a l'anàlisi de contingut com al treball de camp realitzat, que les associacions d'immigrants i de grups culturals gairebé no han tingut veu als mitjans.

Alguns dels suggeriments que s'han plantejat al llarg de l'anàlisi han estat:

- Cal evitar emprar vocabulari com *allau* –"avalancha"–, *arribada massiva de gent* o *drama*, quan es parla d'immigració. Potser és més precís parlar de xifres: "65 persones", "menys de 500 persones en total", "de cada 10 persones que emigren a l'Àfrica, 8 es queden al mateix continent i 2 es queden a Europa", etc. *Allau* no és una paraula que es pugui utilitzar quan estem parlant d'éssers humans. *Drama*, tampoc. Potser cal emprar el terme *arribada* i prou.
- Encara que potser no són tan importants les paraules en si mateixes com el to amb què es diuen i les imatges que les acompanyen. Caldria escoltar com les persones volen ser anomenades, una reivindicació que sovint ens arriba a través de les seves pròpies associacions.
- Cal que els periodistes, quan elaboren les informacions sobre nouvinguts/immigrants, tinguin en compte la població d'acollida, que és la gent que hi conviu en el dia a dia, però que no acostumen a tenir veu als mitjans.
- No només cal utilitzar el testimoni de qui acaba de saltar la tanca, just el minut després que hagi saltat, o d'algué que fa unes hores que ha arribat, sinó també el de la gent que ja porta un temps a Espanya i que ja hi participa socialment.
- Cal parlar amb les associacions d'immigrants, ja que poden explicar les seves experiències i aportar el seu

punt de vista, perquè també reflexionen sobre el fenomen de la immigració i hi tenen coses a dir.

- Cal mostrar la convivència positiva.
- Cal contrastar la informació i estudiar més a fons la problemàtica perquè la immigració africana ha canviat molt i aquests canvis no es reflecteixen en els mitjans. No es tracta la complexitat del tema i hi ha una simplificació de les causes.
- Cal fer un seguiment dels temes. Una de les demandes expressades per part de les persones participants en la investigació és la necessitat de realitzar un seguiment dels temes que en un moment donat són notícia. Per exemple, en diverses notícies es donava la referència que la majoria d'aquests immigrants serien portats cap al seu país en avió o en autobús. Però en cap cadena s'ha fet el seguiment de com s'ha portat a terme aquesta repatriació, no ha sortit en cap mitjà, i el públic espectador es pot preguntar on seran aquelles persones i si es troben bé, però no ho podrà saber ja que, un cop que expulsats, sembla ser que finalitza la notícia. En aquest sentit, les persones participants en la investigació reclamen un tracte més humà, digne i empàtic (no sensacionalista ni dramàtic) envers aquestes persones.

Bibliografia

VAN DIJK, T. *Racismo y análisis crítico de los medios*, Barcelona: Paidós, 1997.

GIROUX, H. "¿Son las películas de Disney buenas para sus hijos?". A: STEINBERG, SH. R.; KINCHELOE, J. L. (comps.), *Cultura infantil y multinacionales*. Madrid: Morata, 2000. pàgs. 65-78.

GIROUX, H. *Cine y entretenimiento. Elementos para una crítica política del filme*, Barcelona: Paidós, 2003.

HABERMAS, J. *Teoría de la acción comunicativa I i II*, Madrid: Taurus, 1987.

Notes

- 1 Aquest article ha estat realitzat per Lena de Botton, investigadora de la UB; Laura López, investigadora de la UB; Jordi Male, professor de la UdL; Cristina Pulido, investigadora de la UB; Miquel Àngel Pulido, investigador de la UdL; Ababacar Thiak, membre de la Fundació Ujaranza; Iolanda Tortajada, professora de la UdL; membres del CREA (Centre Especial de Recerca en Teories i Pràctiques Superadores de Desigualtats).
- 2 Citació dels participants.
GDC= grup de discussió comunicatiu (1 o 2 perquè s'han fet dos grups de discussió)
RCVQ= relat comunicatiu de vida quotidiana (1, 2, 3 o 4 "perquè s'han fet quatre relats")
- 3 Les entitats que han participat en el projecte han estat: Lleida solidària – Fundació MPDL (Lleida), Associació Catalana de Residents Senegalesos (Barcelona), Associació Sahbi (Barcelona), Grup Multicultural de l'associació Àgora (Barcelona), Associació de Mali de Lleida (Lleida), Associació de Gàmbia de Lleida (Lleida) i Iniciativa per a la integració social i el desenvolupament social (Lleida).
- 4 Per consultar més informació sobre la metodologia comunicativa crítica: <http://www.pcb.ub.es/crea/metodologia.htm>
- 5 Chomsky, Searle, Mead, Vygotsky, Habermas i Beck, entre d'altres.
- 6 Els resultats del projecte es poden consultar a: <http://www.neskes.net/workalo>
- 7 Per consultar la resolució presa per les Corts Generals es pot visitar: http://www.congreso.es/public_oficiales/L8/CONG/DS/PL/PL_114.PDF
- 8 Es poden consultar detalladament els resultats d'aquest projecte a la pàgina web: <http://www.pcb.ub.es/crea/proyectos/amal/index.htm>